

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова

Серія 8

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

(мовознавство і літературознавство)

Випуск 8

Київ 2017

УДК 80.06
ББК 80я5
Н 34

Фахове видання Атестаційної колегії МОН України з філологічних наук (мовознавство і літературознавство)
відповідно до наказу МОН України № 1604 від 22.12.2016 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 8814 від 01.06.2004 р.
Друкується за рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 5 від 26 жовтня 2017 р.)

Редакційна рада:

- В. Андрущенко* доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (*голова Редакційної ради*);
В. Бех доктор філософських наук, професор;
В. Бондар доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
І. Дробот доктор історичних наук, професор;
В. Євтух доктор історичних наук, професор, академік НАН України;
М. Жалдак доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Л. Мацько доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України (*відповідальний редактор*);
В. Синьов доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України;
Г. Торбін доктор фізико-математичних наук, професор;
М. Шут доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України.

Редакційна колегія з мовознавчих наук:

- Ю. Виноградова* кандидат філологічних наук, доцент (*відповідальний секретар*);
А. Висоцький доктор філологічних наук, професор;
Л. Кравець доктор філологічних наук, професор;
Я. Кредатусова доктор філологічних наук, професор (Пряшів, Словаччина);
М. Кочин доктор філологічних наук, професор (Сегед, Угорщина);
О. Леута доктор філологічних наук, професор;
М. Плющ доктор філологічних наук, професор;
М. Чіжмарова доктор філологічних наук, професор (Пряшів, Словаччина);
Н. Шайтош-Запоточна доктор філологічних наук, професор (Сегед, Угорщина);
С. Шевчук кандидат філологічних наук, професор.

Редакційна колегія з літературознавчих наук:

- О. Ашечкова* доктор філологічних наук, професор;
Т. Бикова доктор філологічних наук, професор;
І. Галак кандидат філологічних наук, доцент (*відповідальний секретар-координатор*);
І. Григоренко кандидат філологічних наук, доцент (*художньо-технічний редактор*);
Г. Корбич доктор філологічних наук, професор (Варшава, Польща);
О. Корнієнко доктор філологічних наук, професор;
М. Корпанюк доктор філологічних наук, професор;
І. Ліпницька кандидат філологічних наук, професор (*відповідальний секретар*);
М. Олдаковська-Куфльова доктор філологічних наук, професор (Люблін, Польща);
Т. Пахарєва доктор філологічних наук, професор;
В. Погребенник доктор філологічних наук, професор;
О. Юдін доктор філологічних наук, доцент.

Н 34 Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство) : [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. / Відп. ред. В. Ф. Погребенник, С. В. Шевчук. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 8. – 122 с.

Збірник містить наукові статті з актуальних проблем лінгвістики та літературознавства, теоретичних аспектів філологічної науки, що висвітлюють окремі закономірності історичного розвитку та функціонування української мови, української та зарубіжної літератур.

Видання призначене для науковців-філологів, викладачів вищої школи, аспірантів, вчителів, студентів і всіх, зацікавлених проблемами сучасних гуманітарних наук.

УДК 80.06
ББК 80я5
Н 34

© Редакційна колегія, 2017
© Автори статей, 2017
© Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2017

Using the well-known plot of the arcade myth, I. Franko, in fact, created a new version of Ishtar's ascension to the country without retrogression, since he presented his own interpretation of this ascension, filled the lost parts of the myth with the idea, changed the form of the work, that's why the final of the poem has a different essence than in the authentic work. The artist filled a plot with romantic charm, extraordinary sensuality, lyricism, poetry, using national folk instruments, which made the ancient plot more accessible to the Ukrainian reader. In the same time, the leading pathos of the work of I. Franko has a vitalistic character. Author's appeal to ancient Oriental art expanded the artistic possibilities of the national literature and culture, fitting it into the European context of the world.

Key words: Ivan Franko, myth, mythology, Sumerian-Akkadian culture, Assyriology, Ishtar, comparative studies, folklore, poetics, translation, poetic recipe, artistic transformations, folk song, ballad.

УДК 821.161.2 – 1.09

Марія Мошноріз

ЛІТЕРАТУРНА УРБАНІСТИКА С. ЧЕРКАСЕНКА-ЛІРИКА (МІФОПОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена розгляду міфопоетичного аспекту урбаністичної поезії С. Черкасенка. Акцентовуються особливості втілення міфологеми міста, звертаючись передовсім до образного рівня творів. З'ясовується специфіка авторської міфотворчості.

Ключові слова: модернізм, міфопоетика, міфологема, урбанізм, лірика.

Постановка проблеми. Поетичний урбанізм найкраще проявив себе в модерністських течіях європейської літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття. Про це наголошує й С. Павличко. Хоча в українській літературі «звернення до образу міста відбувалося особливо повільно й невпевнено. Мовно й соціально місто завжди було ворожим українцю» [8, с. 210]. Тема міста знайшла відображення в творчості поетів кінця ХІХ – початку ХХ століття: І. Франка, П. Грабовського, Олени Пчілки, В. Самійленка, М. Старицького, Лесі Українки, Олександра Олеса, М. Рильського, М. Вороного та інших. Спиридон Черкасенко теж не залишився осторонь цієї теми. Урбаністичні мотиви відображено в його циклах «Відень», «Усміх міста», «Місто».

Аналіз останніх досліджень. У літературознавстві особливості функціонування урбаністичної проблематики обґрунтовано в працях В. Фоменко [10], С. Павличко [7], проблеми міста в тих або інших аспектах досліджували С. Андрусів, Т. Бахтіарова [1], Е. Віснєвська, І. Вихор [2], О. Когут, О. Кузьма [3], І. Ломакіна [8], Ю. Лотман, В. Топоров [9], А. Соколова. Т. Бахтіарова дослідила інтерпретацію міфологеми міста в поетичній творчості М. Вінграновського та Б.-І. Антонича та визначила роль урбаністичної складової в формуванні авторського міфосвіту поезії. І. Вихор в дисертації «Дискурс міста в українській поезії кінця ХІХ – першої половини ХХ століття» висвітлила основні семантичні моделі розгортання міського топосу у вітчизняній урбаністичній ліриці кінця ХІХ - середини ХХ ст.

Сучасні дослідження творчості С. Черкасенка репрезентовані значною кількістю праць літературознавчого та фольклористичного напрямів. Урбаністичну проблематику в творчості поета частково декодувала лише О. Кузьма, І. Вихор, а міфопоетичні аспекти літературної урбаністики загалом не вивчені. Хоча дослідженню міфопоетичних структур у творах письменника присвячено низка наших досліджень [5; 6]. Тому метою статті є інтерпретувати міфологеми міста в поетичній творчості С. Черкасенка, виявити та охарактеризувати в поезії письменника іпостась міста-блудниці. Міфологеми міста розглянуто на прикладі циклів «Діти міста», «Усміх міста», «Місто».

Виклад основного матеріалу дослідження. Слушно зазначає І. Вихор, що «перші письмово зафіксовані рецепції та уявлення людиною міста представлені в найстаріших сакральних текстах і мають переважно міфологічний характер. Важливу роль для формування європейської традиції рецепції міста відіграла його міфологічно-християнська модель» [2, с. 3].

Літературознавці виокремлюють дуалістичний образ міста: перше – це місто прокляте, занепале і розбещене, місто над безоднею і місто-безодня, яке очікує небесних кар; по-друге

– місто перетворене і прославлене, новий град, який спустився з неба на землю. Образ першого з них – Вавилон, другого – Небесний Єрусалим. В українській літературі образ Небасного Єрусалиму притаманний українському бароко.

У С. Черкасенка з міфологією міста співвідносяться есхатологічні мотиви. У традиційному міфологічному трактуванні урбаністичний простір – це освоєний, упорядкований людиною космос, який протиставляється хаосу стихійної природи [7, с. 356]. В урбаністичній поезії С. Черкасенка місто – є символом хаосу, який спричинений людьми. Міфологему міста автор розглядає як демонічний світ, у якому відображено всі людські гріхи. Цей світ ворожий для людини, світ хаосу, який затягує людей, змінює їх духовно й фізично. Місто зображено як натовп, і в ньому всі чужі й байдужі одне до одного.

Цикли «Усміх міста», «Діти міста» написано 1913 року в Києві. Морально-психічний стан письменника під час перебування в Києві дослідниця О. Кузьма характеризує так: «Переїзд до Києва став дуже важливою віхою в біографії письменника. Нове оточення, обставини роботи, нові люди формують і нову світоглядну парадигму митця. Зрозуміло, що Київ давав більше простору для творчої самореалізації С. Черкасенка. Але водночас місто вносить і мінорні тони в художню палітру митця» [3, с. 104].

У циклі «Діти міста» картина міста нагадує біблійний опис місця пекельних мук. Пекло – місце покарання душ померлих за несправедне земне життя. Відображена в поезії картина міста нагадує біблійний опис пекла. Для ліричного героя – це найжахливіший кошмар, який ми можемо собі уявити: «Не ніч – кошмар, страшний кошмар / З огненними очима, / Розлито скрізь отрути чар, / І сміх бринить сльозами» [13, с. 92]. Як і в біблійній міфології, автор зображає місто, як місце непроглядної п'ятми, невгасимого вогню, як місце вічного покарання. Тому С. Черкасенко використовує для опису міфологему ночі та її символи – чорний птах й чорні крила: «Не ніч, а птах, як чорний птах, / Крилами тихо має, / І чорний крик, мов чорний жак, / Над містом скрізь літає» [13, с. 94]. Міфологема ночі пов'язана з уявленням про пекло як про світ, який занурений у вічну темряву, царство ночі. У грецькій міфології ніч – «мати богів», яка породила Обман, Хтивість, Старість, Смерть, Печаль, Голод, Забуття, Беззаконня. У рецепції ліричного героя міфологема міста, – це місце, де присутні всі ці гріхи: «Ніч убирає страждання, / Розпач, злочинство, і гріх» [13, с. 92]. У місті, як і в пеклі, людина абсолютно самотня, без будь-якої підтримки, підбадьорення, кожна в своїх муках не зважає на страждання інших: «Де ж полину, / Де загину, / Сум пекучий і журбу? / Сиротою / Самотою / Серед гомону стою //» [13, с. 94].

Відповідно до релігійно-міфологічних уявлень ліричний герой розкриває свій внутрішній стан перебування в місті, як біль, але ззовні – це видовище: «Вулиці падають злими ударами / Важко на голову хаос і грюк / Сунуть тіні тремтячі примарами, / Клаца зубами камінними брук //» [13, с. 96]. За уявленням ліричного героя володарем міста є змії, який у світовій міфології виконує космогонічну роль, а в скандинавській міфології змії Мідгард тримає світ у своїх обіймах: «Не ніч, а гад, отруйний гад / Сичить поза кутками: / Він любить гук і п'яний чад, / Вино, жінок з квітками. / Не ніч, а гад, отруйний гад / Тут владарем над нами //» [13, с. 93]. У християнській міфології змії походять із крові Каїна, а отже, як такі, що несуть шкоду людському тілу та душі. Дуже часто змія в християнстві вважається дияволом, через якого люди втратили дар вічного життя. Згубний вплив змія, який все живе навкруги знищує, проявляється і на зовнішньому відображенні образу міста, тому в поезії відсутні будь-які образи природи.

Варто звернути увагу на контрастність поезики під час конструювання автором жіночих образів у циклах «Місто», «Діти міста». Це образи жінки-повії в поезії «Справляє свято май», панночки в білому в одноіменній поезії, матері, яка веде розгульне життя, забувши про своє дитя в циклі «Діти міста». І. Франк-Каменецький зазначає, що для «образного схематизму есхатологічної поезії смислова тотожність «жінки» і «міста» є сама собою зрозумілою. З погляду соціальної семантики «жінка» виступає тут не тільки в образі «матері», але дуже виразно і в ролі «нареченої». І досить назвати місто на ім'я, як відразу ж стає зрозуміло, що жіночий образ, як і саме місто, тут є не чим іншим, як символом неба» [12, с. 225]. У поезії

С. Черкасенка обидва жіночі образи, що є уособленням неба, є роздвоєнням одного і того ж міфологічного образу, який виступає також у ролі персоніфікованої землі як матері роду людського: «Неба ясного усміх досвітній / В твоїх очах, / Ранок рожевий, ранок привітний / В твоїх устах» [13, с. 93]. У міфології з образом матері-землі тісно пов'язані уявлення про «священний шлюб» неба і землі. Жінка-повія поєднує своє життя з «отруйним гадом», тим самим автор пояснює її гріховність, а панночка в білому – це втілення «священного шлюбу» неба і землі, це надія цього міста на нове безгріховне життя.

У циклі «Діти міста» автор використовує новий образ міста – місто-Молох. Молох – шановане в Ханаані, Палестині, Фінікії та Карфагені божество природи та сонця, в жертву якому спалювали живцем людей, особливо дітей. Переносно вживається як символ жорстокої сили, що вимагає багато жертв. Міфологему міста автор розкриває через жіночий образ матері-розпусниці. Мати-розпусниця після розгульної ночі повертається додому. Автор використовує мотив міста-лабіринту, що символізує блукання в «лабіринтах розуму та пошуки власної особистості» [9, с. 233]: «Вулиці ... скільки їх!.. Годі доріженьки / П'яному тяжко додому шукать! / Ниють, не держать підтоптани ніженьки ... / Сяду десь осторонь, годі блукать...//» [13, с. 96]. Життя в місті-Молосі вимагає певних жертв, тому й забирає мати-Хвороба недоглянуте дитя: «Щастя за муки! .. Гаснуть огні, / Серденько ж в тебе палає... / Дай приторкнутись до нього мені: / Засне і – муки немає!» [13, с. 98]. Фрази «серденько в тебе палає», «і палали оченята, мов ті зорі весняні» – це як символічне жертвопринесення дитини місту-Молоху через спалення (внутрішній вогонь). У цій поезії відображено християнський мотив: «І дітей її не помилую, оскільки це діти народжені від розпусти, бо перелюб чинила їхня мати». Місто, новочасне Содом і Гомора, люди якого потонули в розпусті, не може чекати на прощення. У цьому циклі автор застосовує ритм колискової, характерні для колискової зменшено-пестливі слова, повтори. Погодимось з О. Кузьмою, що «Коліскова пісня несе на собі семантику музично-словесного материнського оберегу. С. Черкасенко увиразнює ідею «перевернутих» людських цінностей, адже в хаосі міського життя матер не виконує свого прямого зобов'язання – оберігати дитину, створювати їй атмосферу спокою і захищеності» [3, с. 108].

Міфологема міста презентована ще в одному циклі «Місто». Цей цикл написано 1920 року, після того як Міністерство освіти УНР запропонувало Спиридонові Черкасенку підготувати підручники для українських шкіл і з цією метою відрядило його до Відня, де він працював у різних видавництвах («Дзвін», «Українська школа», «Земля»), укладаючи та редагуючи українські книжки.

Австрія не надто сподобалася поету. У Відні він не знайшов спільної мови з тодішньою українською політичною еміграцією, яку роз'їдала групова боротьба, класова і міжпартійна ворожнеча. Українські видавництва, в яких він працював, поволі припиняли свою діяльність, тому С. Черкасенко залишив Відень (як і основна частина української еміграції на початку 1920-х років, яка перебиралась з Відня до Праги). Життя у Відні залишило особливе сприйняття міста, що поетично втілюється в циклі «Місто». У цьому циклі автор втілює міфологічну ідею «невічного Вавилону», «міста-блудниці». Ця ідея описана і в дослідженнях В. Топорова, де місто концентричного типу, «місто-блудниця» глибоко закорінене в міфологію як архаїчну, так і християнську.

На початку ХХ століття Відень – одне з найбільших міст в Європі. Проте з поразкою Австро-Угорщини в Першій світовій війні місто втратило свій вплив. Війна спричинила занепад Відня. Внутрішнє напруження автора продиктувало місце розташування Відня: «В оздобі гір, лісів зелених / Заліг ти в смітниках, димах, / І гуком торохів щалених / Кричиш у корчах навіжених, – Тамуєш жах//» [13, с. 215]. Відень автор ототожнює з Вавилоном. Проте слід підкреслити, що ця апокаліптична руїна в інтерпретації автора – результат діяльності людини, а не природних стихій. Тож саме людина, саме «стихійна» людська гріховність, небажання піклуватися не лише про себе, а й про ближнього є причиною занепаду.

Місто – це непростір, це безодня. У біблійній міфології представлений образ хаосу-безодні, частиною якого є морські води. Кельти і деякі інші народи поміщали безодню посеред гір. У поезії автор порівнює місто з морем, яке символізує хаос, вічність: «в твоїй безодні осяйній / Ще не один навек потоне, / Хто кинув в море невгамовне, / Свій дух палкий. //» [13, с. 215. На нашу думку, у такий спосіб автор зображає історичні події у Відні – політичну боротьбу між соціалістами та консерваторами.

У поезії «В чаду» для опису простору автор використовує антропоморфний код, який характерний для міфопоетичної свідомості. Антропоморфна модель представлена як символізація об'єктів міського простору через співвіднесення їх із людськими образами. Місто Відень автор порівнює з «королем в шовкових ганчірках»: «І разом з тим нужденний злидень, / Дегенерат, рахитник, сидень / З паралічем в ногах ... //» [13, с. 216]. Наддунайську столицю ліричний наратор подає як опозицію «старе – нове», що відповідає зміні «республіка – монархія». Міфопростір циклу зображено як суміщення старого та нового світів. Відень стає місцем, де відбувається процес змагання світів. Але ліричний герой (як і автор) вірить, що «Прийдуть лицарі відважні! – / Залле безодні неосяжні / Їх буйний дух, / Розчистять вільні простори / Для щастя й вільного життя, / І засміються ліс і гори, / Узрівши обрій неозорий, / Замість сміття. //» [13, с. 215].

Старий Відень руйнується від голоду, п'яного чаду, смерті: «То байдуже, що сміх і сльози, / Холодним глуздам навпаки, / Сплелися в ньому, як квітки, / Що море вин, любов, наркози, / А поруч з тим – голодні дози, / Насущні блага ... на картки...//» [13, с. 216]. Відень, який не хоче втрачати свою владу, який ніколи не зрадить «своїх позицій»: «Твердий в свідомості амбіцій, / Він любить сенс старих традицій: / Веселий гук, розгардіяш ... / Він має власні ідеали / І під гіпнозам їх міцним / Ладен служити вічно їм...//» [13, с. 216]. Стару владу у Відні автор зображає у вигляді міфологічного «сірого гада», який контролює весь центр міста: «Ген повзе в тремтячих звивах / В лабіринті тьмяних вулиць сірий гад... //» [13, с. 216]. Саме тут змії символізує сили зла та влади, яка сприяє поширенню в місті голоду, розбрату.

Своєрідну роль у розкритті опозиції Старого Відня відіграють окремі локуси: з балкону, Кернтнерштрассе, у вертепі, у вар'єте, веселий цвинтар, за допомогою яких автор складає загальне уявлення про місто.

У поезії «Кернтнерштрассе», автор описує пішохідну вулицю в центрі Відня, яка починається однієї з найголовніших визначних пам'яток міста, собору святого Стефана. Цю вулицю теж показано як ворожий, злий до людини простір, де вона губиться, втрачаючи моральність: «Пірнем у ніч, щоб і не чути, / Як в млості чаду і отрути, / Шаліє з жиру Кернтнерштрассе / І, розпаливши сласний дух, / Не жде, / Що ось-ось упаде / На все важкий обух! //» [13, с. 218]. Бінарна опозиція «зовнішнє – внутрішнє» протилежна до віденської тематики в українській літературі. Так враження від собору св. Стефана, як від вражаючої культурної пам'ятки Відня, стало для Лесі Українки поштовхом до написання етюду «Мгновение».

Образ нового Відня, що орієнтований на руйнування старого світу, репрезентовано в поезії «В дальніх кварталах». Простір цього урбаністичного локусу теж не ідеальний. Тут владарює «червоний чорт» і підбурює народ на бунт. Чорт як символ брехні, несвідомих сил, які впливають на свідомість і змушують людину морально та фізично регресувати, ведучи до розпаду особистості: «Під захист стін і барикад / Я кину кров і сльози, / А бунту виклик і погрози / Жбурну у центр, де тішиться ще хижий гад //» [13, с. 222].

У біблійній міфології непорочний, безгрішний, святий Божий Син посів місце грішника. Господь здійснив найбільшу, найвизначнішу, найвагомішу для людей справу – дав благодать зцілитись від гріха і мати спасіння. С. Черкасенко теж звертається до біблійної міфології. Наскрізним у поезії «Бліді янголи» є мотив жертвовності. Молоді хлопці обирають шлях прикладу жертвовності Христа. Уособлюючи християнський ідеал жертвовності, вони виявляють здатність до спокутування чужих гріхів, ціною власного життя. Але в місті панує байдужість, тому не цінують його мешканці цю жертвовність: «Десь в тіні інвалід безногий /

Скрипить вам щось про сірнички, / На розі яблука та сливки / Вихвалює дідусь убогий ... / Завис над всім веселий сум, / На куні скрізь регоче глум ... / Ах, ситий сміх / Заплівсь в голодний гріх / І мріє раєм / В обіймах із одчаєм...//» [13, с. 219].

У циклі «Місто» окреслено есхатологічний міф. Зокрема, в поезії «Веселий цвинтар» та «Перед бурею». Образ бурі у фольклорі та символіці є амбівалентний, оскільки передбачає як «руйнування космосу, торжество хаосу, так і подальше нове творіння і упорядкування» [4, с. 110]. У поезії С. Черкасенка буря символізує певне попередження про покарання людей за їхнє гріховне життя. Так автор показує розгортання конфлікту між «старим та новим світами», що передається в поезії через зростання душевного напруження перед змінами: «Хмуриць брови / Чорт червоний ... хоче крові – / Не спокою, і до бою/ Викликає, розкидає, / Гук громовий... //» [13, с. 223].

У поезії «Веселий цвинтар» особливе бачення ліричного наратива омертвілого міста. Автор порівнює будинки з трунами, в яких живуть люди-тіні, які оманом вірять у краще. Автор порівнює цих людей з аргонавтами, які оманливо шукають «золоте руно»: «З колективних поваплених трун / (А ти звеш їх домами і житлом, / Гей, лукаве Місто!) / З тих потворних мертвецьких комун, / Люди-тіні за золотом рун / Поспішають, як нетлі за світлом ...//» [13, с. 224]. Ліричний герой впевнений, що не потрібно штовхати людей на кардинальні кроки, бо це не призведе до позитивних змін. Загалом же надії на якісне оновлення урбаністичного простору не реалізуються в міфосвіті поета цілком і постійно межують зі зневірою в можливості такого відродження цивілізації: «Хто той, грізний без міри, без меж, / Що очистить гроби сі огнями, – / Гей, прокляте Місто! –/ Що твердині мурованих веж / Розруйнує у димах пожеж, / Знищить дух твій , зміцнілий віками... //» [13, с. 225]. Мотив очищення вогнем був поширений у слов'ян і вважалося, що вогонь очищує померлих від гріхів, а також відкриває їм шлях до царства світла та вічного спокою. Через очищення вогнем людина стає недоступною для злих сил.

У поезії «Демонстрація» вирішальний етап боротьби між «старим та новим світом»: «В тривозі Місто. Хворий чад / Ледарства, бенкетів невинних / Заклубочивсь, як чорний гад / В сталевих пазурях орлиних...//» [13, с. 225]. У міфології чорний гад служить символом злих сил, а в поезії символізує владу старого Відня. Птахам, які вбивали змію (орел, лелека, сокіл), випадає роль позитивних символів, а в поезії – це символ «нового Відня». Автор описує перемогу сил світла над темрявою, перемогу нового над старим. Ліричний герой переконаний, що тільки вогнем можна змінити це місто: «У буйнім шумі грізних хвиль, / Нуртують вулиці, майдани, / Регоче злобно давній біль, / Огнем горять незгойні рани. //» [13, с. 225]. Перемогу нового над старим символізує і мотив захоплення міста через руйнування мурів, що відкриває горизонт для триумфального входу переможців у місто: «У парі Зненависть та Гнів, / Як два страшних прадавніх тури, / Порвавши пута ланцюгів, / Тараном смерті гатять в мури» [13, с. 226]. Бінарна опозиція «небо – земля» в цій поезії репрезентує співвідношення божого і людського, вічного і тлінного. Бінарна опозиція символізує зв'язок між небом і землею, світом земного існування і вічного життя, символізує майбутнє міста Відня: «А над усім, як вільний птах, / Огнєве слово скрізь літає, / Гукає сонце в небесах – / На свято Гімну закликає!..» [13, с. 226].

Висновки. Таким чином, в урбаністичній поезії С. Черкасенка міфологема міста є символом хаосу, спричиненого людьми. Міфологему міста автор розглядає як демонічний світ, у якому відображено всі людські гріхи. Цей світ ворожий для людини. Це світ хаосу, який затягує людей, змінює їх духовно й фізично. Міфопростір міста умовно поділений на внутрішню та зовнішню частини міста. Усі події в місті нічні, а ніч – час непевний, у ньому стираються чіткі лінії, зникають кольори, все стає не таким, як удень, непізнаваним і ворожим. Внутрішня частина міста вночі освітлена ліхтарями, а зовнішня частина знаходиться в п'ятмі. Ліричний герой, ніби зверху споглядає на ці жахливі картини життя в місті. Місто автор порівнює з цвинтарем, який складається з «колективних поваплених трун», що символізують безпросвітність, неприкаяність у житті урбаністів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтіарова Т. Міфологема міста у поетичному доробку М. Вінграновського та Б.-І.Антонича // Філологічні трактати. 2013. Т.5. №1. С. 21-27.
2. Вихор І. Дискурс міста в українській поезії кінця ХІХ – першої половини ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 “Теорія літератури”. ТИПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2011. 20с
3. Кузьма О. Поетична урбаністика С. Черкасенка (цикл «Діти міста») // Волинь філологічна: текст і контекст. 2015. Вип. 19. С. 102-110.
4. Керлот Х. Словарь символов. М., 1994. 648с.
5. Мошноріз М. Міфологема ночі в поезії С. Черкасенка // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Одеса, 2015. № 19. Том 2. С. 36 – 39.
6. Мошноріз М. Міфологема води в поезії С. Черкасенка // Вісник Донецького національного університету. Серія Б: Гуманітарні науки. Вінниця: ДонНУ, 2015. №1 – 2. С. 172 – 177.
7. Мифологический словарь / Мелетинский Е. М., Аверинцев С. С., Иванов В. В. и др.; Под ред. Е. М. Мелетинского. М.: Сов. энциклопедия, 1991. 736 с.
8. Павличко С. Теорія літератури / Павличко Соломія; Передм. Марії Зубрицької. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 679с.
9. Ломакіна І. Міфологема міста у романах Джеймса Джойса «Уліс» та Дона Деліло «Космополіс» // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. 2012. Вип. 20(1). С. 233-237.
10. Топоров В. Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте // Исследования по структуре текста. М., 1987. С. 121-132.
11. Фоменко В. Місто і література: українська візія. Луганськ : Знання, 2007. 312 с.
12. Франк-Каменецкий И. Женщина-город в библейской эсхатологии // Колесница Иеговы. Труды по библейской мифологии. М., Лабиринт, 2004. 236 с.
13. Черкасенко С. Твори: в 2 т. К.: Дніпро, 1991. Т. 1: Поезія. Драматичні твори / Упоряд., приміт. та передмова О. Мишанич. 2001. 891с.

Moshnoriz M. Literary urbanistics S. Cherkasenko's lyric poetry (mythopoetic aspects).

One of the topical problems of modern Ukrainian literary criticism is the interaction of writing with a myth. In particular, the attention of researchers in this aspect attracts, first of all, the area of the author's world model, as mythopoetic. The research of Spiridon Cherkasenko's lyrics requires considerable attention, since his work occupies a special place in the Ukrainian literary process. The lyrical poetry of the writer is a vivid example of a new type of poetry, in which the elements of modernism and mythopoetic are interconnected. Modern studies of S. Cherkasenko's creation are represented by a considerable number of works of literary and folklore school. Urban problems in the poet's creation were decoded only partly and the mythopoetic aspects of literary urbanism in general have not been studied. Therefore the purpose of the article is to interpret the city's mythopoetic in the poetic creation of S. Cherkasenko, to identify and characterize in the writer's poetry the hypostasis of the city-whore. In particular, the mythologam of the city is considered on the example of the cycles «Children of the city», «Smiling city», «City». In this work features of the embodiment and functioning of the city mythologam in the artistic world S. Cherkasenko, ways of its author's transformation are researched. In the urban poetry of S. Cherkasenko mythologam of the city is a symbol of chaos which caused by people. The author considers the mythologam of city as a demonic world, which represents all human sins. This world is hostile to man, a world of chaos that drags people, changes them spiritually and physically. The city mythospace is divided conditionally into the inner and outer parts of the city. All events in the city are night and night - time is uncertain, clear lines erased in it, colors disappear, everything becomes not the same as in the day, unknowable and hostile. The inner part of the city is illuminated by lanterns at night, and the outer part is in the dark. The lyrical hero as if from the top of these horrible pictures of life in the city. The author compares the city with a cemetery, which consists of collective casting coffins, which symbolizing hopelessness, despondency in the life of urbanists.

Key words: Ukrainian literary, Spiridon Cherkasenko, modernism, symbol, poetics, myth, mythopoetic, mythologam, urbanism, mythopoetic aspects.

УДК 821.161.(Хоткевич Г.)

Ніна Осмак

МІФОЛОГЕМА ВОГНЮ (ЖИВА ВАТРА) В ПОВІСТІ ГНАТА ХОТКЕВИЧА «КАМІННА ДУША»

У статті з позиції семіотики здійснено літературознавчий аналіз повісті Г. Хоткевича «Камінна душа». Досліджено семантичне наповнення ключової міфологеми твору – вогню (живої ватри), яка виступає моделлю очищення людини через покаяння героїв (Марусі, Дмитра, Юріштана). Зроблено висновок про багатоплановість змісту міфологеми: передусім воля слугує виявом традицій та вірування місцевого населення (гуцулів) із їхнім містичним ставленням до неї, по-друге, враховано додатковий аспект символіки вогню, його архетип як засіб розкриття характеру героїв (Маруся), із актуалізацією метафоричної семантики цього поняття: вогонь – життя, вогонь – пристрасть та гріх, вогонь – переродження.

Ключові слова: семіотика, міфологема, повість, вогонь, архетип, символіка.

Літературний доробок Г. Хоткевича відзначається солідною кількістю творів на гуцульську тематику, при тому, що сам автор не був дитиною гір, адже народився та зростав на Слобожанщині. Доля закинула митця до Західної України 1906 р., а Гуцульщина вразила